

เอกสาร และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง และทดสอบตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตร ของผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในภาคกลาง โดยอาศัยพื้นฐานจากแนวคิดเชิงทฤษฎีและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นเหตุผลสนับสนุนการเชื่อมโยงตัวแปรต่าง ๆ ในการสร้างตัวแบบ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอเอกสาร และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรในการวิจัย

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยนี้ เป็นตัวแปรที่ผู้วิจัยคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง ซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้ปกครอง และตัวแปรเกี่ยวกับนักเรียน การนำเสนอแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรในการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอตามลำดับตัวแปรในตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุดังปรากฏในแผนภาพที่ 1 โดยเริ่มจากตัวแปรที่อยู่ทางขวามือสุดของตัวแบบ เรียงตามลำดับดังนี้

1. การเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตร
2. ความคาดหวังเกี่ยวกับบรรณประโยชน์ของสถานศึกษา
3. สถานศึกษาที่บุตรต้องการเข้าเรียน
4. ความต้องการศึกษาต่อชั้นสูงสุดของบุตร
5. ความคาดหวังของผู้ปกครองเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร
6. ระดับผลการเรียนเดิมของบุตร
7. จำนวนบุตรที่เรียนสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ
8. เจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อ

9. ความต้องการใช้แรงงานจากบุตร
10. ขนาดครอบครัว
11. รายได้ของผู้ปกครอง
12. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง
13. ขนาดพื้นที่ถือครองที่มีกรรมสิทธิ์

1. การเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตร

การเลือกสถานศึกษาเป็นกระบวนการที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในกรณีของนักเรียนที่ต้องการจะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และมีสถานศึกษาในประเภทหรือลักษณะที่ตนต้องการเรียนนั้นมากกว่าหนึ่งแห่ง การตัดสินใจเลือกสถานศึกษานี้หากเป็นการศึกษาระดับสูงที่ผู้เรียนมีฐานะพอสมควร นักเรียนอาจจะเป็นผู้ตัดสินใจเองได้หรือมีบทบาทสูงในการตัดสินใจ โดยผู้ปกครองอาจจะเป็นเพียงฝ่ายสนับสนุนเท่านั้น ในขณะที่การเรียนในระดับต้น ๆ ซึ่งนักเรียนยังมีฐานะและประสบการณ์ต่ำ บทบาทการตัดสินใจเลือกสถานศึกษาและประเภทการศึกษาจึงเป็นบทบาทของผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการเรียนในระดับมัธยมศึกษาด้วย ซึ่งเป็นระดับการศึกษาที่รัฐไม่ได้บังคับ แต่เป็นการเรียนต่อโดยสมัครใจ ดังนั้นผู้ปกครองจึงต้องตัดสินใจตั้งแต่ต้น ว่าเมื่อบุตรหลานของตนเรียนจบชั้น ป.6 แล้ว จะให้เรียนสูงขึ้นไปอีกหรือไม่ ถ้าให้เรียนต่อควรจะให้เรียนโรงเรียนเอกชน หรือโรงเรียนของรัฐ และถ้ามีโรงเรียนประเภทที่ตนสนใจอยู่หลายโรงเรียน ก็ต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของสถานศึกษาและตัดสินใจว่าจะให้เรียนที่ใด

สำหรับในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกรอบทางเลือกมาสู่จุดที่ว่าผู้ปกครองต้องการให้นักเรียนเรียนต่อชั้น ม.1 ในสถานศึกษาของรัฐ ซึ่งปัจจุบันมีสถานศึกษาของรัฐอย่างน้อย 2 หน่วยงาน ที่นักเรียนสามารถจะเข้าถึงได้ นั่นก็คือ โรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) กับโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ซึ่งมีอยู่ในทุกอำเภอและในบางตำบล โดยโรงเรียนของทั้ง 2 สังกัดเปิดสอนหลักสูตรระดับเดียวกันมีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกัน และต่างก็มีจุดเด่นที่จะล่อใจผู้ปกครองให้ส่งบุตรหลานเข้าเรียนได้ อย่างไรก็ตาม การที่

ผู้ปกครองจะเลือกให้บุตร เข้าเรียนต่อในสถานศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่ง หรือสังกัดใดสังกัดหนึ่ง นั้นย่อมขึ้นอยู่กับตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันอีกหลายประการและ ตัวแปรหนึ่งที่สำคัญซึ่งผู้วิจัยคาดว่าอาจจะมีผลต่อการเลือกของผู้ปกครองก็คือ ความคาดหวัง อรรถประโยชน์ของสถานศึกษา

2. ความคาดหวังอรรถประโยชน์ของสถานศึกษา

ความคาดหวัง เป็นมโนทัศน์ที่นำมาใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์มา ช้านาน ในแนวคิดของกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่าสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ มนุษย์เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่าง เหตุการณ์กับเหตุการณ์ และเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรม มนุษย์จะเรียนรู้ว่า เมื่อเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นแล้วจะมีเหตุการณ์ใดติดตามมา นั่นคือเกิดความคาดหวัง (expectancy) เกี่ยวกับเหตุการณ์หนึ่งได้เมื่อมีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น ในทำนองเดียวกันเมื่อเรียนรู้เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมหนึ่งกับผลกรรมหนึ่ง มนุษย์ก็สามารถคาดหวังเกี่ยวกับการเกิดผลกรรมหนึ่งเมื่อได้ทำพฤติกรรมหนึ่งได้ ความคาดหวังนี้จะทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำหรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลตามที่ปรารถนา

จากแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่เสนอไปข้างต้น จะเห็นได้ว่าตัว กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์คือ ความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจของมนุษย์นั่นเอง พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลของความคาดหวัง (expectancy) ว่าพฤติกรรมหนึ่ง ๆ นำไปสู่ผลกรรมอะไรบ้างและผลกรรมนั้นเป็นที่น่าปรารถนาเพียงใด

เอ็ดเวิร์ดส์ (Edwards, 1954 อ้างถึงใน ชัยพร วิชาวุธ ธีระพร อูรรณโณ และพรทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2531: 59) นักทฤษฎีการตัดสินใจแห่งมหาวิทยาลัย มิชิแกน ได้นำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจในคณิตศาสตร์และในเศรษฐศาสตร์ เข้ามาประยุกต์ในจิตวิทยา โดยเสนอเป็นโมเดลการตัดสินใจเรียกว่า โมเดล SEU สามารถเขียนได้ดังนี้

$$SEU_i = \sum_{j=1}^n (SP_{ij} U_j)$$

เมื่อ SEU_i = อรรถประโยชน์ที่คาดหวัง (Subjective Expected Utility) ว่าจะได้รับจากการทำพฤติกรรม i ความคาดหวังนี้เกิดตามความรู้สึกของผู้จะทำพฤติกรรม i

SP_{ij} = โอกาสตามความรู้สึก (Subjective Probability) ว่าจะได้รับผล j จากพฤติกรรม i

U_j = อรรถประโยชน์ หรือความน่าปรารถนาของผล j

n = จำนวนผลที่เกิดจากพฤติกรรม i

ในการศึกษาการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นครั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้ปกครองนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการคาดหวังอรรถประโยชน์ที่จะได้รับจากสถานศึกษา

ความคาดหวังอรรถประโยชน์ของสถานศึกษา เป็นการประเมินเกี่ยวกับประโยชน์และโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากสถานศึกษาที่อยู่ในบริบทที่ผู้ปกครองสามารถจะเลือกให้บุตรเข้าเรียนได้ ซึ่งในการให้การศึกษาแก่บุตรนั้น ผู้ปกครองและนักเรียนย่อมต้องมีเป้าหมายของตนเอง ว่าต้องการผลลัพธ์หรืออะไรจากการศึกษา แต่เนื่องจากสถานศึกษาในแต่ละแห่งหรือแต่ละสังกัดมีนโยบายและแนวดำเนินการ ตลอดจนประสบการณ์และชื่อเสียงที่ต่างกัน การเลือกที่จะเข้าเรียนหรือเลือกสถานศึกษาให้บุตรเข้าเรียนจึงต้องพิจารณาถึงประโยชน์และโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ที่ตนต้องการนั้น ๆ ก่อนการตัดสินใจ ฟิชไบน์ และอัจเซน (Fishbein and Ajzen, 1975) กล่าวว่า โดยปกติแล้ว บุคคลจะเป็นผู้มีเหตุผล มีการใช้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อตนอย่างมีระบบ เพื่อให้บรรลุถึงผลการตัดสินใจของตน พฤติกรรมของบุคคลไม่ได้ถูกกำหนดโดยอารมณ์หรือตัดสินใจกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองเปรียบเทียบเพื่อให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดกับสภาพของตน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการตัดสินใจของเจลเลต (Gelatt, 1962) คินนี และเรฟฟา (1976) ทฤษฎีความคาดหวังอรรถประโยชน์ของ เอ็ดเวิร์ดส์

(Edwards, 1954) และทฤษฎีการเลือกของสไตเนอร์ (Steiner, 1979 quoted in Shaw and Costanzo, 1985) ที่กล่าวว่า ความพึงปรารถนาของทางเลือกต่าง ๆ อยู่ที่ปริมาณอรรถประโยชน์ของทางเลือกนั้น ๆ ออลฟาทพัวร์ (Olfatpour, 1985) ได้ทำการศึกษาถึงเหตุผลของผู้ปกครองในการเลือกให้บุตรเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชน พบว่าเหตุผลที่ผู้ปกครองเลือกให้บุตรเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชน เนื่องจากการคาดหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากโรงเรียนเอกชนมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนรัฐบาล และจากการศึกษาของโดรรี่ (Drory, 1980) พบว่า นักศึกษาชาวอิสราเอลที่เลือกเรียนต่อภายในประเทศ และเลือกเรียนต่อต่างประเทศ มีความคาดหวังประโยชน์ที่จะได้รับจากการเลือกแตกต่างกัน

ในการศึกษาคั้งนี้จึงคาดว่า ความคาดหวังอรรถประโยชน์ของสถานศึกษา น่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง กล่าวคือ ผู้ที่คาดว่าถ้าให้บุตรเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาแล้วจะได้รับประโยชน์มากกว่าการเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก็มีแนวโน้มว่าจะเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษา แต่ผู้ที่คาดว่าการศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานน่าจะดีกว่าหรือได้ประโยชน์เท่า ๆ กันกับการเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ก็มีแนวโน้มว่าจะให้บุตรเรียนต่อในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. สถานศึกษาที่บุตรต้องการเข้าเรียน

ในการเลือกสถานศึกษานั้นแม้ว่าผู้ปกครองนักเรียนจะเป็นผู้มีบทบาทสูงสุดในการตัดสินใจในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบด้านค่าใช้จ่าย แต่ก็เชื่อว่าจะเป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครองฝ่ายเดียว จากการศึกษาของ นฤมล บุณนิม (2529: 71) โดยการสอบถามผู้ปกครอง ถึงสาเหตุในการเลือกโรงเรียนสำหรับบุตร พบว่า มีผู้ปกครองที่เลือกเพราะบุตรเลือกเองเป็นเหตุผลที่ 1 อยู่ร้อยละ 28.2 และเลือกเพราะบุตรเลือกเองเป็นเหตุผลที่ 2 อยู่ร้อยละ 35.3 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีผู้ปกครองและนักเรียนประมาณ 2 ใน 3 ที่มีส่วนร่วมในการเลือกสถานศึกษาร่วมกัน

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศ เอลเลียต (Elliott, 1982) เวสต์ วาร์ลาม และมอร์ติเมอร์ (West, Varlaam, and Mortimore, 1984) อัลสตัน (Alston, 1985) เพทซ์ (Petch, 1986 quoted in West Varlaam, and Scott, 1991) และเวสต์ และวาร์ลาม (West and Varlaam, 1991) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเหตุผลของผู้ปกครองในการเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาสำหรับบุตร พบว่า ผู้ปกครองเลือกเพราะบุตรต้องการไปเรียนในโรงเรียนนั้น ๆ โดยผลการวิจัยของ เวสต์, วาร์ลาม และมอร์ติเมอร์ (1984) อัลสตัน (1985) และ เวสต์ และวาร์ลาม (1991) พบว่า ผู้ปกครองเลือกเพราะบุตรต้องการไปเรียนในโรงเรียนนั้น ๆ เป็นเหตุผลสำคัญเหตุผลแรก อยู่ร้อยละ 80, 65 และ 71 ตามลำดับ ส่วนผลการวิจัยของ เอลเลียต (1982) พบว่า ผู้ปกครองเลือกเพราะบุตรต้องการไปเรียนในโรงเรียนนั้น อยู่ร้อยละ 38 นอกจากนี้จากการศึกษาของ อัลสตัน, แซมมอนส์ และมอร์ติเมอร์ (Alston, Sammons, and Mortimore, 1985 quoted in West, Varlaam, and Scott, 1991) พบว่า ผู้ปกครองและนักเรียนมีส่วนร่วมกันในการตัดสินใจเลือกโรงเรียนอยู่ร้อยละ 45 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ คอสตาบิล (Costabile, 1986) และ เวสต์ วาร์ลาม และสกอตต์ (West, Varlaam, and Scott, 1991)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงคาดว่า ความต้องการของนักเรียนที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนแห่งใดแห่งหนึ่งหรือสังกัดใดสังกัดหนึ่ง น่าจะมีอิทธิพลต่อการเลือกของผู้ปกครองด้วย นั่นคือ ถ้าบุตรต้องการเข้าเรียนในโรงเรียนใด ก็มีแนวโน้มว่าผู้ปกครองจะให้เข้าเรียนในโรงเรียนนั้น สถานศึกษาที่บุตรต้องการเข้าเรียนจึงน่าจะเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง

4. ความต้องการศึกษาต่อขั้นสูงสุดของบุตร

ความสนใจและความต้องการเกี่ยวกับการศึกษาต่อ เป็นเสมือนแรงจูงใจที่สำคัญซึ่งจะส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษา เพราะถ้ามีความต้องการทางการศึกษามาก ก็ย่อมสร้างแรงจูงใจในการศึกษาให้เกิดขึ้นได้มาก แต่ถ้ามีความต้องการทางการศึกษาน้อย แรงจูงใจที่จะให้การศึกษาประสบความสำเร็จก็ย่อมมีน้อย ดังการศึกษาของ เทียมจันทร์

จากทฤษฎีประทีป (2523: 73-74) ในเรื่อง องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตการศึกษา 7 พบว่า นักเรียนที่ได้ศึกษาต่อมีความต้องการในการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษามากกว่านักเรียนที่ไม่ต้องการศึกษาต่อ ในปีต่อมา สุนทร ไตรรัตน์ (2524) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดเชียงราย พบว่า นักเรียนที่มีความต้องการศึกษาต่อมีโอกาสได้เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษามากกว่านักเรียนที่ไม่มีความต้องการศึกษาต่อ ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของเทียมจันทร์ จากทฤษฎีประทีป และสอดคล้องกับข้อค้นพบของ โวเฟิล (Wofle 1966: 216 อ้างถึงใน สมศรี ชูแสง 2532: 20) และธวัช แก้วอนันต์ (2533: 49) ที่สรุปว่า ความต้องการของนักเรียนเองเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนต่อของนักเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความต้องการที่จะศึกษาของบุตรนั้นมีผลต่อการตัดสินใจสนับสนุนให้การศึกษากับผู้ปกครอง

จากการที่ความต้องการที่จะศึกษาต่อของนักเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของโอกาสในการศึกษาต่อ กล่าวคือ ถ้านักเรียนต้องการที่จะเรียนต่อในระดับสูงเท่าใดก็มีความโน้มเอียงที่จะได้เรียน ในการศึกษาคั้งนี้จึงคาดว่าความต้องการศึกษาต่อชั้นสูงสุดของนักเรียนจะมีผลต่อการคาดหวังอรรถประโยชน์ของสถานศึกษาและการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง กล่าวคือ ถ้านักเรียนมีความต้องการที่จะศึกษาต่อในระดับสูง ผู้ปกครองก็มักจะคาดหวังอรรถประโยชน์ที่จะได้รับจากสถานศึกษามาก และเลือกสถานศึกษาที่คาดว่าจะตอบสนองเป้าหมายได้มากที่สุด นอกจากนี้ความต้องการศึกษาต่อชั้นสูงสุดยังน่าจะเป็นแรงสนับสนุนให้นักเรียนมีความสนใจและปรารถนาที่จะเลือกเรียนในสถานศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่งตามความต้องการของตนอีกด้วย

จากผลการวิจัยและแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยจึงคาดว่า ความต้องการศึกษาต่อชั้นสูงสุดของบุตรน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครองและน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมต่อการเลือกดังกล่าว โดยผ่านทางความคาดหวังอรรถประโยชน์ของสถานศึกษาและสถานศึกษาที่บุตรต้องการเข้าเรียนอีกด้วย

5. ความคาดหวังของผู้ปกครองเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร

แนวคิดเกี่ยวกับความคาดหวังทางการศึกษา เป็นมิติหนึ่งของความฝักใฝ่ในความสำเร็จ (achievement orientation) ในฐานะที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงการบรรลุสถานภาพทางอาชีพ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การบรรลุสถานภาพทางสังคมในอนาคต (นฤมล บุลนิม 2529: 29)

เรชเบิร์ก และเวสต์บาย (Rehberg and Westby 1967: 65) ได้ให้นิยามความคาดหวังทางการศึกษาไว้ว่า เป็นสิ่งที่เป็นจริง (realistic) ซึ่งจะแยกออกจากสิ่งที่เป็นความคิด (idealistic) ซึ่งเป็นนิทานทางการศึกษา กล่าวคือ นิทานทางการศึกษาจะเป็นสิ่งที่เขาต้องการ โดยไม่ได้พิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะมีต่อโอกาสที่จะเกิดขึ้นว่าจะ เป็นจริงเพียงใด แต่ความคาดหวังทางการศึกษาเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองคิดว่าเมื่อได้ประมวลความพร้อม ความสามารถตลอดจนสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และลักษณะทางประชากรของตนเองแล้ว จะสามารถส่งเสียให้บุตรเรียนต่อไปได้สูงสุดถึงระดับใด กล่าวคือ เป็นความคาดหวังที่สามารถปฏิบัติได้ (actually expect) ดังนั้น สำหรับการศึกษาคั้งนี้ความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร จึงหมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดที่ผู้ปกครองคาดว่าตนเองสามารถส่งให้บุตรเรียนได้จนจบการศึกษา ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงความคาดหวังของผู้ปกครองในการบรรลุสถานภาพทางอาชีพหรือทางสังคมในอนาคตของบุตร

การที่บุตรจะได้รับการศึกษามากน้อยเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบิดามารดา หรือผู้ปกครองในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบเลี้ยงดูและให้การศึกษาอบรม ว่ามีความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรอย่างไร และสามารถจะส่งเสียให้บุตรเรียนได้ถึงระดับใด ซึ่งการคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดที่ผู้ปกครองคิดว่าจะสามารถส่งให้บุตรเรียนได้นี้ จะมีผลต่อการศึกษาของบุตรและการวางแผนสนับสนุนการศึกษาของบุตรโดยตรง ดังผลการศึกษาของ สุนทร โตรัตน์ (2524) และเทียมจันทร์ จาตุกัญญาประทีป (2523: 75) ที่พบว่า บิดามารดาของนักเรียนที่ได้เรียนต่อจะมีระดับความต้องการที่จะให้บุตรเรียนต่อสูงกว่าบิดามารดาของนักเรียนที่ไม่ได้เรียนต่อ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สวลี อาชาสุวรรณ (2532) ที่พบว่า นักเรียนที่ได้เรียนต่อหรือไม่ได้เรียนต่อ ส่วนใหญ่จะเป็นไปตามความคาดหวังของผู้ปกครอง และจากผลการศึกษาของ มัลลิกา นิตยาพร และคณะ (2533) ที่พบว่าองค์

ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเรียนต่อของนักเรียนคือ ความคาดหวังของผู้ปกครองในเรื่องระดับการศึกษาสูงสุดและการประกอบอาชีพของบุตร

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศ จากการศึกษาของ แคนเดล และ เลสเซอร์ (Kandel and Lesser, 1969) พบว่า ความมุ่งหวังของบิดามารดามีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการศึกษาและการประกอบอาชีพของบุตร นอกจากนี้ เดวิส และ แคนเดล (Davies and Kandel, 1981) ได้ทำการวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของบิดามารดาและเพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อการวางแผนเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กวัยรุ่นอย่างไรบ้าง โดยการสุ่มตัวอย่างจากทั้งนักเรียนระดับมัธยมศึกษาและบิดามารดาของนักเรียนในมลรัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ. 1971-1972 ผลการศึกษาปรากฏอย่างชัดเจนว่า บิดามารดามีอิทธิพลต่อการวางแผนการเรียนของนักเรียนมากกว่าอิทธิพลจากเพื่อนและมากกว่าตัวแปรอื่น ๆ

จากผลการวิจัยดังกล่าวพอจะยืนยันได้ว่า บิดามารดามีส่วนอย่างสำคัญในการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของบุตร โดยเฉพาะในเรื่องของการกำหนดระดับการศึกษาของบุตรในอนาคต ซึ่งในประเด็นนี้ ซอทิพย์ ราศรีเกรียงไกร (2523: 2) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า "การที่บุคคลจะมีโอกาสได้รับการศึกษาหรือมีโอกาสที่จะศึกษาในระดับสูงขึ้นไปนั้น องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ บิดามารดา เพราะบิดามารดาจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อการส่งเสริมเลี้ยงดูบุตร" นั่นหมายความว่า การที่บุตรจะมีโอกาสได้รับการศึกษาถึงระดับใดนั้น ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับความมุ่งหวังของบิดามารดาเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตร

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงคาดว่าความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตรที่ตนตั้งใจจะส่งให้เรียนจนจบการศึกษาน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง กล่าวคือ ผู้ปกครองที่คาดหวังว่าจะให้บุตรเรียนต่อในระดับสูง ๆ ก็น่าจะเลือกให้บุตรเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งเน้นพื้นฐานทางวิชาการสำหรับการศึกษาต่อ ส่วนผู้ปกครองที่ไม่ต้องการให้บุตรเรียนต่อสูงนักก็น่าจะเลือกให้เรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะโรงเรียนดังกล่าวมักจะเน้นทางด้านวิชาชีพ ให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ และเนื่องจากสถานศึกษาแต่ละแห่งหรือแต่ละสังกัดมีความแตกต่างกันในเรื่องนโยบาย จุดเน้นและคุณภาพทางการศึกษา การจะเลือกสถานศึกษาแห่งใด ผู้ปกครองจะต้องพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะได้รับดังกล่าวแล้ว

ดังนั้นความคาดหวังของผู้ปกครอง เกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตรจึงน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง โดยผ่านทางความคาดหวังอรรถประโยชน์ของสถานศึกษาอีกทางหนึ่ง

6. ระดับผลการเรียนเดิมของบุตร

ระดับผลการเรียนเดิมของบุตร เป็นดัชนีที่บ่งชี้ถึงความสามารถและศักยภาพในการเรียนของนักเรียนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้ปกครองจะนำมาใช้พิจารณาในการให้การศึกษาแก่บุตร สุกางค์ จันทวานิช และคณะ (2524: 257-258) ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้นักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 มีโอกาสเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษา ก็คือ การที่พ่อแม่เห็นว่า นักเรียนมีผลการเรียนค่อนข้างดี และมีผลการเรียนในวิชาสังคมศึกษาในระดับดี นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาวินิจฉัยอีกจำนวนมากที่พบว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในระดับชั้นประถมศึกษาอยู่ในเกณฑ์ดีจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาสูงกว่ากลุ่มที่มีผลการเรียนปานกลาง และกลุ่มที่มีผลการเรียนต่ำ หรือพบว่า นักเรียนที่ได้เรียนต่อมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้เรียนต่อ เช่น ผลการศึกษาของ จรุง พานิชย์พลินไชย (2521: 183) จันทนา นนทิกกร (2521: 133) ประยงค์ ชูน้อย (2521: 186) กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2528: 1) บุญเพ็ง ธาณี (2530: ง) สมศรี ชูแสง (2532: 115) จอห์น โนเดล และมาลินี วงษ์สิทธิ์ (2532: 11) และรัช แก้วอนันต์ (2533: 49) เป็นต้น แต่จากผลการศึกษาของ อุดม ภูประดิษฐ์ (2521) พบว่า นักเรียนที่มีผลการเรียนแตกต่างกันมีโอกาสดำเนินการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ไม่แตกต่างกัน

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศ เฟลด์ (Floud, 1969) อ้างถึงใน บุญเพ็ง ธาณี (2530: 23) พบว่า ในประเทศอังกฤษผู้ที่จะได้ศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาจะต้องผ่านการทดสอบสติปัญญาเสียก่อน ถ้าได้คะแนนสูงตามเกณฑ์จึงจะมีสิทธิ์ได้เรียนต่อในโรงเรียนมัศึกษานั้น นอกจากนี้ผลการศึกษาของ แฮมิลตัน (Hamilton, 1964) อ้างถึงใน พล แสงสว่าง (2521: 54) พบว่า นักเรียนที่ออกกลางคันจะเป็นนักเรียน ที่มีผลการเรียนต่ำ และนักเรียนที่เรียนต่อไปจนจบจะเป็นนักเรียนที่มีผลการเรียนสูง ซึ่งสอดคล้อง

กับผลการศึกษาของ ซัลลิแวน (Sullivan, 1969) และรัมเบอร์เกอร์ และคณะ (Rumberger et al., 1990) ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีผลต่อการออกกลางคันของนักเรียน ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ผลการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ นักเรียนตัดสินใจศึกษาต่อหรือไม่ศึกษาต่อ นอกจากนี้จากการศึกษาของ เทียมจันทร์ จาตุกัญญาประทีป (2523: 76) สุนันทา แสงทอง (2523: 105) พบว่า โดยส่วนรวมแล้วผู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงจะมีความมุ่งปรารถนาในการศึกษาต่อสูงกว่าผู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และจากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2526: 71) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของบุตรเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดลักษณะความคาดหวังของผู้ปกครอง เกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตร ในการศึกษาครั้งนี้แม้จะเป็นการศึกษาในกลุ่มที่เรียนต่อกันทั้งหมด แต่เนื่องจากสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่มีอยู่ มีเกณฑ์การรับนักเรียนแตกต่างกัน มีมาตรฐานการเรียนการสอนต่างกันและต้องเสียค่าใช้จ่ายต่างกัน

จากผลการศึกษาวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงคาดว่า ระดับผลการเรียนเดิมของบุตร น่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตร ของผู้ปกครอง และมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมต่อการเลือกดังกล่าว โดยผ่านทางความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร ความคาดหวังอรรถประโยชน์ของสถานศึกษา และความต้องการศึกษาต่อขึ้นสูงสุดของบุตร

7. จำนวนบุตรที่เรียนสูงกว่าการศึกษามัธยมศึกษา

จากการศึกษาของ ธวัช แก้วอนันต์ (2533: 49) ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์จำแนกกลุ่มนักเรียนในภาคกลางที่ศึกษาต่อและไม่ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2530 พบว่า จำนวนบุตรที่ได้รับการศึกษาขั้นสูงเป็นตัวแปรสำคัญตัวหนึ่งในการจำแนกกลุ่มของนักเรียนที่เรียนต่อและไม่ได้เรียนต่อ ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ จรุง พานิชย์มลินไชย (2521: 182) อุดม ภูประดิษฐ์ (2521: 149-164) และประยงค์ ชูน้อย (2521: 173-186) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับโอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ เทียมจันทร์ จาตุกัญญาประทีป (2523: 75) และสุนทร โตรัตน์ (2524) ที่ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบ

ที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตการศึกษา 7 และในจังหวัดเชียงราย ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดนี้พบว่า นักเรียนที่มีพี่เรียนหรือเคยเรียนในระดับมัธยมศึกษาหรือสูงกว่าการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีโอกาสได้ศึกษาต่อมากกว่านักเรียนที่ไม่มีพี่เรียนหรือเคยเรียนในระดับนี้ และจากการศึกษาของ สวรรค์ อ่อนนาค และคณะ (2526) พบว่าความก้าวหน้าในการเรียนของนักเรียน ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในบ้านที่คอยช่วยเหลือในการทำการบ้าน

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า การที่มีจำนวนบุตรหรือมีพี่ที่เรียนสูงกว่าการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความคุ้นเคยกับวิธีการศึกษา สามารถให้คำแนะนำวิธีการเรียนแก่บุตรคนอื่น ๆ หรือน้องของตนได้ ทั้งอาจมีความรู้ในวิชาหรือปัญหาที่น้องเรียนอันจะช่วยสอนหรือตอบปัญหาแก่น้องของตน นอกจากนี้ผู้ปกครองที่เคยมีบุตรเรียนต่อสูงกว่าการศึกษาระดับมัธยมศึกษาไปแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นคนที่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา ก็น่าจะให้บุตรคนรอง ๆ ต่อมาได้มีโอกาสศึกษาต่อด้วย ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยจึงคาดว่า จำนวนบุตรที่เรียนสูงกว่าการศึกษาระดับมัศึกษาน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง โดยผ่านทางระดับผลการเรียนเดิมของบุตร และความคาดหวังของผู้ปกครองเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร

8. เจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อ

เจตคติเป็นจิตลักษณะอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่แรงจูงใจ และไม่ใช่แรงขับแต่เป็นสภาพแห่งความพร้อมที่จะตอบโต้ และแสดงให้เห็นทราบถึงแนวทางของการสนองตอบของบุคคลต่อสิ่งเร้า เฮอร์สโตน (Thurstone) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่าเป็นระดับความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ผู้รู้สึกสามารถบอกความแตกต่างว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย โรคิช (Milton Rokeach) กล่าวว่า เจตคติเป็นผลมาจากการผสมผสานหรือการจัดระเบียบของความเชื่อที่มีต่อสิ่งหนึ่งหรือสถานการณ์หนึ่ง ผลรวมของความเชื่อนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคลในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบ (ประภาณี สุขวรรณ 2526: 3) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลที่กล่าวว่า ความเชื่อเป็นตัวกำหนดเจตคติ หาก

บุคคลมีความเชื่อว่าการกระทำพฤติกรรมนั้นจะนำไปสู่ผลกรรมทางบวก เขาก็จะมีเจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมนั้นในทางตรงกันข้าม หากบุคคลมีความเชื่อว่าการกระทำพฤติกรรมนั้นจะนำไปสู่ผลกรรมทางลบ เขาก็จะมีเจตคติที่ไม่ดีต่อพฤติกรรมนั้น เจตคติต่อพฤติกรรมขึ้นอยู่กับความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำ (Behavioral belief) และการประเมินผลของการกระทำ (Evaluation of consequences) (Fishbein and Ajzen, 1975; Ajzen and Fishbein, 1980)

เจตคติของพ่อแม่เกี่ยวกับค่านิยมและความจำเป็นในการศึกษาระดับมัธยมศึกษา นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งในหลาย ๆ ปัจจัย ที่มีส่วนต่อการกำหนดว่า เด็กควรจะเรียนต่อไปจากชั้นประถมศึกษาหรือไม่ (จอห์น โนเดล และมาลินี วงษ์สิทธิ์ 2532: 19) ดังการศึกษาของ อานันท์ ทาปทา (2533) ซึ่งพบว่า เจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีศักยภาพต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา ของนักเรียน

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้มีสาเหตุหลายอย่างที่ทำให้ผู้มีการศึกษาระดับสูงมีอัตราการว่างงานมากขึ้น (อภิชัย พันธเสน 2529: 106-114) ปรากฏการณ์นี้จะสัมพันธ์กับเหตุของการไม่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ดังที่ ประเสริฐ แก้วเพชร (2528: 178) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า สาเหตุที่ผู้ปกครองไม่นิยมให้บุตรเรียนต่อเพราะกลัวว่าบุตรจบการศึกษาแล้วจะไม่มีงานทำ และค่านิยมของชุมชนที่ไม่ส่งเสริมให้บุตรเรียนต่อ เพราะผู้ปกครองไม่เห็นประโยชน์จากการศึกษาต่อ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2534ง: 2-3) ข้อหนึ่งที่ว่าผู้ปกครองไม่เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการเรียนชั้นมัธยมศึกษา และผลการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2533) ที่พบว่า เหตุผลในการไม่ส่งบุตรเรียนต่อของหัวหน้าครัวเรือน ในอำเภอที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำ คือ การเห็นตัวอย่างเด็กที่จบชั้นมัธยมศึกษาแล้วไม่ช่วยเหลืองานบ้าน ในขณะที่ กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2528: 35-38) พบว่า เจตคติของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาในด้านที่ไม่เห็นประโยชน์ของการเรียนต่อมีเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้การศึกษาของ สมศรี ชูสงแสง (2532: 114-115) พบว่า เจตคติ

ต่อการศึกษาต่อมีความสัมพันธ์อย่างสูงกับความตั้งใจที่จะศึกษาต่อของนักเรียน และความตั้งใจที่จะศึกษาต่อมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการศึกษาต่อ

ยังไม่พบว่าผู้ใดศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อกับการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง แต่จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าเจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตร และมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมโดยผ่านทางความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร และจำนวนบุตรที่เรียนสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ

9. ความต้องการใช้แรงงานจากบุตร

การช่วยเหลือของบุตรที่มีต่อครอบครัวเป็นมิติเชิงวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่หยั่งลึกอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร และมีฐานะที่ยากจน จากการสำรวจของโครงการสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทย (SOFT) เมื่อปี 2518 พบว่าผู้ปกครองประมาณครึ่งหนึ่งจะมีความรู้สึกขัดแย้งในตัวเองระหว่างการส่งบุตรเข้าเรียนกับความจำเป็นของครอบครัวที่ต้องการให้บุตรมาช่วยงานในครอบครัว (จอห์น โนเดล และคณะ 2530: 139) นอกจากนี้ยังมีผลจากการศึกษาวิจัยจำนวนมากที่พบว่า ความต้องการใช้แรงงานจากบุตรเพื่อช่วยทำงานในครอบครัวเป็นสาเหตุที่ทำให้นักเรียนจำนวนมากไม่ได้เรียนต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว เช่น ผลการศึกษาของ ประเสริฐ แก้วเพชร (2528: 177) กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2528) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสมุทรสาคร (2531) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2532ก) เป็นต้น ในสถานการณ์ปัจจุบันแม้ว่าเทคโนโลยีทางการเกษตรจะได้รับการพัฒนามากขึ้น ในขณะที่พื้นที่ถือครองทางการเกษตรของครอบครัวมีแนวโน้มลดลง แต่ผู้วิจัยก็ยังเชื่อว่าการใช้แรงงานจากบุตรยังมีความจำเป็นอยู่สำหรับครอบครัวในชนบท ซึ่งส่วนใหญ่ยังยากจน และทางออกสำหรับการประนีประนอมระหว่างความต้องการใช้แรงงานบุตรและความต้องการให้การศึกษาแก่บุตรที่ผู้ปกครองจะทำได้ก็คือ การให้บุตรเรียนในสถานศึกษาที่อยู่ใกล้บ้าน ซึ่งบุตรสามารถจะ

กระทำบทบาททั้งสองส่วนนี้ควบคู่กันไปได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงคาดว่า ความต้องการใช้แรงงานจากบุตรน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง และน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อม โดยผ่านทางความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตรด้วย เพราะจากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2526: 71) พบว่า ความต้องการใช้แรงงานจากบุตรเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดความคาดหวังของผู้ปกครองต่อผลของการศึกษาที่บุตรจะได้รับ

10. ขนาดครอบครัว

ขนาดของครอบครัวเป็นตัวแปรหนึ่งที่เกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษาของบุคคลซึ่งได้มีการกล่าวถึงกันมากในสาขาทางด้านเศรษฐศาสตร์และประชากรศาสตร์ เกี่ยวกับความต้องการระหว่างจำนวนบุตรและ/หรือคุณภาพของบุตร โดยเฉพาะแนวคิดทฤษฎีของเบคเกอร์ (Becker, 1960 อ้างถึงใน เทียนฉาย กิระนันท์ 2526: 182-198) ซึ่งกล่าวว่า โดยธรรมชาติถ้าครอบครัวได้รับอรรถประโยชน์จากบุตรมากก็จะต้องการมีบุตรมาก แต่ถ้าหากค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรมีค่าสูง ครอบครัวจะเลือกเอาคุณภาพของบุตรมากกว่าปริมาณ ซึ่งการลงทุนด้านคุณภาพในเชิงเศรษฐศาสตร์ก็คือ การให้การศึกษอบรมและด้านสุขภาพอนามัย นั่นเอง

ในทางสังคมศาสตร์ ดูมองต์ (Dumont) ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในทฤษฎีหลอดแก้วทางสังคม (social capillarity theory) ได้เสนอว่า ความต้องการมีบุตรที่น้อยลงนั้นมีความสัมพันธ์กับความเจริญก้าวหน้าทางสังคม กล่าวคือ ในสังคมที่มีความเจริญสูง คู่สมรสจะมีความทะเยอทะยานในการเลื่อนฐานะทางสังคมสูงขึ้นด้วย เปรียบได้เหมือนหลอดแก้วเล็ก ๆ เมื่อจุ่มน้ำจะมีน้ำขึ้นสูงกว่าหลอดแก้วใหญ่ภายใต้ความกดอากาศและสภาพแวดล้อมระดับเดียวกัน ซึ่งเหมือนบุคคลหรือคู่สมรสที่มีครอบครัวขนาดเล็กหรือมีบุตรน้อยคน จะมีศักยภาพในการเลื่อนฐานะทางสังคมได้สูงกว่าผู้ที่มีบุตรมาก ในทัศนะของดูมองต์เห็นว่า เมื่อสภาพแวดล้อมพัฒนาขึ้นจะทำให้เกิดความทะเยอทะยานของบุคคลในการยกฐานะทางสังคมและปรับปรุงตนเอง ความต้องการความเป็นอิสระและความคาดหวังต่ออนาคตของบุตร ความรู้สึกเหล่านี้ทำให้คู่สมรสเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและค่านิยม

เกี่ยวกับบุตร ทำให้มีบุตรในจำนวนที่พอเหมาะไม่เป็นอุปสรรคต่อการเลื่อนฐานะทางสังคมของตน (ศุภวัณย์ ปลายน้อย 2530: 32; Blake 1985: 84)

ในส่วนที่เกี่ยวกับโอกาสในการศึกษาต่อ จากการศึกษาของ จรุงญ พานิชย์ผลินไชย (2520: 182) จันทนา นนนิกร (2521: 107) ประเสริฐ แก้วเพชร (2528: 177) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2532ช: 8) สุวัช แก้วนันต์ (2533: 49) อัลวิน และธอร์นตัน (Alwin and Thornton, 1984) และ โนเดล และคณะ (Knodel et al., 1990: 27) พบว่า ครอบครัวที่มีบุตรมาก (ครอบครัวขนาดใหญ่) บุตรจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาน้อยกว่าครอบครัวที่มีบุตรน้อย เนื่องจากครอบครัวขนาดใหญ่มีค่าใช้จ่ายประจำวันภายในครอบครัวสูง ทำให้ไม่มีเงินเพียงพอที่จะส่งบุตรให้เรียนต่อได้ นอกจากนี้ ชูเนญศรี วงศ์พุทธา (2514: 16) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เด็กวัยรุ่นไทยในชนบทเลือกทำงานหรือศึกษาต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับพบว่า ขนาดของครอบครัวมีอิทธิพลต่อการศึกษาต่อหลังจบการศึกษาภาคบังคับของบุตร ครอบครัวที่มีบุตรมาก จำนวนร้อยละของบุตรที่ศึกษาต่อจะน้อยกว่าครอบครัวที่มีบุตรน้อย และครอบครัวที่มีบุตรเพียงคนเดียวมีโอกาสศึกษาต่อมากที่สุด ผกาทิพย์ กระทบมทอง (2522: 63) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความมุ่งหวังของบิดาเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรในเขตเมืองและชนบทของไทย พบว่า บิดาในเขตเมืองไม่ว่าจะมีบุตรจำนวนเท่าใดก็ตาม จะมีความมุ่งหวังให้บุตรเรียนในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปสูงกว่าบิดาที่มีบุตรจำนวนเท่ากัน แต่อยู่ในเขตชนบท นอกจากนี้ยังพบว่าบิดาในเขตเมืองที่มีบุตรน้อย (1-3 คน) จะมีความมุ่งหวังให้บุตรเรียนในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปสูงกว่าบิดาที่มีบุตรมาก (ตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป) ในขณะที่เขตชนบทนั้นบิดาที่มีบุตรมาก (ตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป) จะมุ่งหวังให้บุตรเรียนเพียงระดับประถมศึกษาสูงกว่าบิดาที่มีบุตรน้อย (1-3 คน) ต่อมา สากล เขียวสกุล (2533) ได้ศึกษาความมุ่งหวังของมารดาไทยเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตร พบว่า มารดาที่มีจำนวนบุตรมีชีวิตน้อยคนมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตรสูงกว่ามารดาที่มีบุตรมีชีวิตหลายคน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับ คำกล่าวของ เบรเซอร์ และมาร์ติน (Brazier and Martin, 1962 อ้างถึงใน พรารามาต นนทยาธร, 2520) ที่ว่า จำนวนบุตรของครอบครัวย่อมมีความสัมพันธ์ในทางลบกับจำนวนปีที่บุตรจะได้รับการศึกษาเล่าเรียนอยู่ใน

โรงเรียน โดยให้เหตุผลว่า สำหรับครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ความต้องการที่จะนำรายได้มาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ย่อมมีมากกว่าครอบครัวขนาดเล็ก ดังนั้นรายได้ที่จะนำมาจ่ายในการให้บุตรเรียนต่อระดับอุดมศึกษา และเพื่อจะทำงานเลี้ยงตัวเองต่อไปย่อมลดลง

จากทฤษฎีหลักและผลการศึกษาวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อว่าการมีครอบครัวขนาดเล็กเป็นผลมาจากการวางแผนไว้ล่วงหน้า และครอบครัวขนาดเล็กจะสามารถลงทุนทางด้านการศึกษาให้แก่บุตรได้มาก ส่วนครอบครัวขนาดใหญ่น่าจะเป็นภาระหนักในการให้การศึกษา และอาจจะลงทุนได้ไม่มากนัก ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยคาดว่า ขนาดครอบครัวน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง โดยผ่านทางความต้องการใช้แรงงานจากบุตร เจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อ จำนวนบุตรที่เรียนสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ และความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร

11. รายได้ของผู้ปกครอง

เนื่องจากการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เป็นระดับการศึกษาที่เกิดจากความสมัครใจ ซึ่งผู้ปกครองจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในด้านการศึกษาของบุตรมากขึ้น ผู้ปกครองจำนวนมากไม่สามารถรับภาระส่วนนี้ได้ จึงทำให้นักเรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รายได้ของผู้ปกครองจึงมีความสำคัญต่อโอกาสในการศึกษาต่อของนักเรียนเป็นอย่างมาก จากการศึกษาของ นาดล คุ่มประวัติ (2517: 70) และผกาทิพย์ กระทบทอง (2522: 66) ได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่า ครอบครัวที่มีฐานะดีและปานกลาง ส่วนใหญ่มีความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไปมากกว่าครอบครัวที่มีฐานะยากจน และอัตราส่วนของความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจะลดลงตามลำดับฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว ในทำนองเดียวกัน เทียมจันทร์ จาตุกัญญาประทีป (2523: 81) พบว่า รายได้ของบิดามารดาเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้นักเรียนได้เข้าศึกษาต่อและไม่ได้เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา นักเรียนที่ได้ศึกษาต่อนั้นบิดามารดาจะมีรายได้สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ

บุญเพ็ง ธาณี (2530: 85) ที่พบว่า บุตรในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีโอกาสได้ศึกษาต่อมากกว่าบุตรที่ครอบครัวมีฐานะยากจนรายได้ต่ำ และการศึกษาของ ประเสริฐ แก้วเพ็ชร (2528: 177) ก็พบว่า กลุ่มประชากรทั้งสี่กลุ่ม คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาระดับอำเภอ นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนเห็นว่า รายได้เป็นตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนมากที่สุด และผู้ปกครองที่มีรายได้เดือนละต่ำกว่า 3,000 บาท จะไม่ให้บุตรเรียนต่อมากที่สุด

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์สถานภาพส่วนตัวของนักเรียน ที่มีโอกาสศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในภาคกลาง ของ จันทนา นนทิก (2521: 132) พบว่า ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว มีผลเกี่ยวข้องกับการเข้าเรียนของนักเรียนในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ด้วย นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญและโรงเรียนราษฎร์จะอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนประเภทอื่น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าโรงเรียนทั้ง 2 ประเภทนี้มีหลักสูตรสายสามัญที่มุ่งให้นักเรียนเรียนหนักทางด้านวิชาการ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเรียนต่อในระดับสูงต่อไป ครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจดีจึงไม่เดือดร้อนที่จะให้บุตรหลานของตนเองเรียนวิชาชีพที่ต้องจบออกมาประกอบอาชีพโดยเร็ว จึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนนี้ ถึงแม้ว่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากก็ตาม สำหรับโรงเรียนมัธยมแบบประสมพบว่าผู้ปกครองนักเรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่ำมากที่สุด และปานกลางรองลงมา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรมัธยมแบบประสมนั้นเป็นหลักสูตรที่มีวิชาเลือกเป็นวิชาชีพที่นักเรียนสามารถเลือกเรียนตามความถนัด และเมื่อจบชั้นมัธยมแล้วก็สามารถประกอบอาชีพได้ ดังนั้นผู้ปกครองที่มีฐานะเศรษฐกิจต่ำจึงพอใจให้บุตรหลานได้เรียนโรงเรียนมัธยมแบบประสม เพื่อจะได้จบออกมาทำงานช่วยเหลือทางบ้านโดยเร็ว นอกจากนี้ ถนอมมวล วิภาศิริ (2533) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองและนักเรียนเกี่ยวกับการศึกษาต่อของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แบบการศึกษาทั้งระบบ พบว่า ผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่า เหตุผลสำคัญที่สุดคือ การไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเรียนมาก

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศ เออวิง ครอส (Irving Krauss 1964: 868) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเด็กในกลุ่มชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เทียบกับกลุ่มที่มีฐานะปานกลาง

พบว่า จำนวนเด็กในกลุ่มที่มีฐานะปานกลางมีแนวโน้มที่จะต้องการศึกษาต่อสูงกว่ากลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ในปีต่อมา ชาตური (Chowdhury 1965: 5) ได้ศึกษาในเขตเบงกอล ในปากีสถานตะวันออก พบว่า สาเหตุที่เด็กมีโอกาสดำเนินการศึกษาต่อไม่เท่าเทียมกันนั้น เนื่องมาจากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นสำคัญ

ในการศึกษาค้างนี้แม้ไม่ได้เน้นศึกษากลุ่มที่เรียนต่อกับกลุ่มที่ไม่ได้เรียนต่อ แต่ก็เป็นการศึกษาในกลุ่มนักเรียนที่เรียนต่อ ซึ่งผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายเองสูง กับกลุ่มที่เสียค่าใช้จ่ายต่ำ ซึ่งอามาโต และโอซิลทรี (Amato and Ochiltree 1986: 48-49) กล่าวว่า เด็กที่เกิดมาในครอบครัวที่มีทรัพยากรมาก ย่อมเป็นไปได้ที่จะได้รับการศึกษามากกว่าและทำงานน้อยกว่า โดยเปรียบเทียบกับเด็กที่เกิดในครอบครัวที่มีทรัพยากรน้อย ซึ่งผู้ปกครองในครอบครัวที่มีทรัพยากรมากไม่เพียงแต่จะสามารถกระจายทรัพยากรและอำนวยความสะดวก เพื่อให้เด็กมีโอกาสดำเนินการศึกษามากกว่าเท่านั้น แต่ยังให้แบบอย่างที่เหมาะสมความสำเร็จที่เด็กสามารถจะเอาเป็นแบบอย่างได้ด้วย

ดังนั้นในการศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อว่า รายได้ของผู้ปกครองน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรง ต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังคาดหมายว่าน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมต่อการเลือกของผู้ปกครอง โดยผ่านทางความต้องการใช้แรงงานจากบุตร ระดับผลการเรียนเดิมของบุตรและความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร เนื่องจากมีผลการศึกษาวิจัยที่พบว่า รายได้ของผู้ปกครองมีผลต่อตัวแปรดังกล่าวด้วย ดังนี้

จากผลการศึกษาของ ญูเพ็ง ธานี (2530: 85) พบว่า ครอบครัวที่ผู้ปกครองมีฐานะยากจน มักจะต้องการใช้แรงงานจากบุตรในการช่วยทำงานในครอบครัว รวมถึงการหารายได้มาจุนเจือครอบครัว และจากการศึกษาของ ฮาบีสัน และมายเออร์ (Habison and Myers 1964: 11) พบว่า เด็กวัยรุ่นที่อยู่ในช่วงอายุ 15-19 ปี จากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงจะมีโอกาสเรียนโดยไม่หยุดชะงัก เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาต่อ เพราะต้องออกจากโรงเรียนมาทำงานเพื่อหารายได้ในส่วนที่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนั้น มีผลการศึกษาวิจัยของหลายคนพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

หรือนักเรียนที่ผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ เช่น ผลการศึกษาของ แฟรงเกิล (Frankel 1962: 174-179) เวอดิงตัน และ แกรนท์ (Worthington and Grant 1971: 7-10) ไรท์ และบิน (Wright and Bean 1974: 272-273) เรโซซึกิ (Razouki 1987: 1372-A) อวยชัย วยสุวรรณ (2521) อรนิทร์ ชุชม (2523) และพรทิพย์ ถาวรจักร (2524) เป็นต้น แต่การศึกษาของ สุรศักดิ์ อรมรัตน์ศักดิ์ (2521) นิคเพลิน เขียวหวาน (2520) และประนอม ทวีกาญจน์ (2526) พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนน้อยหรือเกือบไม่มีเลย และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังทางการศึกษา จากการศึกษาของ ช่อทิพย์ ราศรีเกรียงไกร (2523: 83-89) พบว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ มีอิทธิพลต่อความมุ่งหวังของบิดาที่มีต่อการศึกษาของบุตร กล่าวคือ บิดาที่มีรายได้ต่อเดือนสูง ส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มของความมุ่งหวังให้บุตรจบการศึกษาสูงคือ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป ส่วนบิดาที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำจะมีแนวโน้มของความมุ่งหวังให้บุตรจบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาหรือต่ำกว่า ในปี พ.ศ. 2533 สากล เขียวสกุล ได้ศึกษาความมุ่งหวังของมารดาไทยเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตรพบว่า มารดาที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีสถานภาพทางทรัพย์สินสูง มีความมุ่งหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตรสูงกว่ามารดาที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีสถานภาพทางทรัพย์สินต่ำ และจากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2526: 73) พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นองค์ประกอบร่วมที่สำคัญในการกำหนดความคาดหวังของผู้ปกครองเกี่ยวกับผลของการศึกษาที่มีต่อบุตร และองค์ประกอบทางเศรษฐกิจนี้จะมีผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย เช่น ความต้องการใช้แรงงาน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

12. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

ระดับการศึกษาของผู้ปกครองเป็นดัชนีที่สะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์และการเห็นความสำคัญของการศึกษาได้เช่นกัน จากการศึกษาวิจัยจำนวนมากเช่น นาดล คุ่มประวัตติ (2517) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความมุ่งหวังของบิดามารดาในเขตชนบทไทย เกี่ยวกับการศึกษาของบุตร พบว่า ระดับการศึกษาของบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับความมุ่งหวังเกี่ยวกับ

การศึกษาของบุตรเป็นอย่างมากคือ บิดามารดาที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีความมุ่งหวังให้บุตรได้รับการศึกษาสูงกว่าบิดามารดาที่มีระดับการศึกษาต่ำ หลังจากนั้น ผกาทิพย์ กระหม่อมทอง (2522) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความมุ่งหวังเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรในเขตเมืองและชนบทของประเทศไทย พบว่า บิดาที่อาศัยอยู่ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทยังมีระดับการศึกษาสูงเท่าใด ก็ยังมีระดับความมุ่งหวังในการศึกษาของบุตรสูงขึ้นด้วย ขณะที่บิดาที่ไม่มีการศึกษาเลยในเขตชนบทต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาสูงกว่าตนเองเล็กน้อย ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ช่อทิพย์ ราศรีเกรียงไกร (2523) ประเสริฐ แก้วเพชร (2528) และนฤมล บุลนิม (2529) ที่พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองมีผลต่อความมุ่งหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตร ส่วนการศึกษาของ ชวัญใจ เลอจันทร์ (2514) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท พบว่า การศึกษาของบุตรมักมีความสัมพันธ์กับการศึกษาของบิดา คือ ถ้าบิดามีการศึกษาสูงก็มีแนวโน้มที่จะส่งบุตรให้ได้รับการศึกษาสูงด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จันทนา นนทิก (2521) กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2528) จอห์น โมเดล และมาลิเนวส์กี (2532: 14-15) ริดเดอร์ และคองเกอร์ (Reeder and Conger, 1984) ที่พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองมีผลต่อโอกาสที่บุตรจะได้รับการศึกษาสูงขึ้น กล่าวคือ ผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาสูง บุตรมีแนวโน้มที่จะได้รับการศึกษาสูงตามไปด้วย

สำหรับการวิจัยในต่างประเทศ เจมิสัน และล็อกฮีด (Jamison and Lockheed 1987: 296) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการได้รับการศึกษาของเด็กในประเทศเนปาล พบว่า การสำเร็จการศึกษาและจำนวนปีที่ได้รับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเป็นปัจจัยกำหนดที่สำคัญต่อการได้รับการศึกษาของเด็ก ส่วน เวท, ไรน์ฟัส และเดอ เทร (Waite, Rindfuss, and De Tray 1986: 534) ซึ่งได้ศึกษาการคาดหวังของมารดาเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรในประเทศมาเลเซีย พบว่า ระดับการศึกษาของมารดามีผลต่อความคาดหวังของมารดาอย่างมีนัยสำคัญ และเชอร์นิชอฟสกี (Chernichovsky 1985: 329) ได้ศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคม และประชากรที่มีต่อการเข้าเรียนของเด็กในประเทศบอตสวานา (Botswana) พบว่า ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวมีผลต่อการได้รับการศึกษาของเด็กมากที่สุด ยิ่งผู้ปกครองมีการศึกษาสูงเพียงใด โอกาสที่บุตรจะได้เรียนก็มีมากขึ้น ซึ่ง

สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อัดัมส์ (Adams, 1967 อ้างถึงใน บุญเพ็ญ ธานี, 2530) ที่พบว่า บิดามารดาที่มีระดับการศึกษาสูง บุตรของครอบครัวนั้นจะได้รับการศึกษาสูงด้วย ส่วน บิดามารดาที่มีระดับการศึกษาต่ำ ความต้องการที่จะให้บุตรได้รับการศึกษาสูงมีน้อยมาก และ ผลการศึกษาของ กลาส และฮอลล์ (Glass and Hall, 1970 อ้างถึงใน บุญเพ็ญ ธานี, 2530) เกี่ยวกับระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวกับการเลือกระดับฐานะทางสังคมใน สหราชอาณาจักร ที่พบว่า นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมสูงมี เป็นสองเท่าของนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำ และระดับสังคมของบิดามี ส่วนสำคัญที่จะทำให้บุตรได้รับการศึกษาในระดับต่าง ๆ กัน คือ ถ้าบิดามารดาที่มีการศึกษาดี มักจะมีความคิดให้บุตรก้าวหน้าและได้รับการศึกษาสูง นอกจากนี้ผลการศึกษาของ เชคเซีย (Checchia, 1989) เกี่ยวกับการเลือกโรงเรียนสำหรับเด็กมัธยมศึกษาในสหรัฐอเมริกา ก็พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเลือกโรงเรียน สำหรับบุตร

ผลการวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง มีผลต่อเจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อ ความคาดหวังของผู้ปกครองเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร และจำนวนบุตรที่เรียนสูงกว่าการศึกษามัธยมศึกษา นอกจากนั้นระดับการศึกษาของผู้ปกครองยังมีผลต่อรายได้ของผู้ปกครอง และขนาดครอบครัวด้วย ดังที่ บาลดริจ (Baldrige, 1969 อ้างถึงใน นฤมล บุคณิม, 2529) กล่าวว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงเขาก็ ยังมีโอกาสได้ทำงานที่มีเกียรติมากขึ้น มีรายได้สูงขึ้น มีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ตลอดจนมี ตำแหน่งงานที่ดี ในทางตรงกันข้ามผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ก็จะทำให้ต้องทำงานระดับต่ำ งานที่ใช้ทักษะน้อยไม่มีความมั่นคง และการที่จะเปลี่ยนแปลงไปทำงานที่ดี ๆ หรือการนัดหมายอาชีพ ก็เป็นไปได้ยากลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ บลู และดันแคน (Blau and Duncan, 1967 อ้างถึงใน นฤมล บุคณิม, 2529) ที่พบว่า ผู้ที่มีการศึกษามาก มีทางเลือก ในการทำงานที่เป็นวิชาชีพ หรืองานที่ต้องใช้ความสามารถพิเศษ ค่าตอบแทนที่ได้รับก็จะสูง ในขณะที่เดียวกัน ผู้ที่มีการศึกษาน้อย มักจะต้องทำงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะมาก และค่าตอบแทน ที่ได้รับก็จะต่ำตามไปด้วย ในส่วนที่เกี่ยวกับระดับการศึกษาของผู้ปกครอง มีผลต่อขนาด ครอบครัวนั้น เรชเบอร์ก และเวสต์บาย (Rehberg and Westby, 1967) ได้ศึกษาพบว่า

บิดาที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีครอบครัวขนาดเล็ก

ดังนั้นในการศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยจึงคาดว่าระดับการศึกษาของผู้ปกครองน่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางตรงต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรและมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมโดยผ่านทางรายได้ เจตคติต่อการศึกษาต่อ ความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาสูงสุดของบุตร ขนาดครอบครัว และจำนวนบุตรที่เรียนสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ

13. ขนาดพื้นที่ถือครองที่มีกรรมสิทธิ์

การถือครองที่ดินของครัวเรือนเป็นดัชนีสำคัญตัวหนึ่งที่แสดงถึงความมั่งคั่งของครัวเรือน (Jamison and Lockheed 1987: 296) ในอดีตที่ผ่านมา ที่ดินจะเป็นทรัพย์สินหลักที่พ่อแม่จะแบ่งให้แก่บุตรเป็นมรดกต่อไป แต่ปัจจุบันเป็นการยากที่ครอบครัวจะสามารถจัดหาที่ดินที่มีจำนวนมากพอสำหรับการดำรงชีวิตอย่างสุขสบายให้แก่บุตรทุกคนได้ จากการศึกษาของ จอห์น โนเดล และคณะ (2530: 136-137) พบว่า ขนาดของที่ดินและผลผลิตในปัจจุบันไม่เพียงพอที่ผู้ปกครองจะเลี้ยงบุตรหลาย ๆ คนได้ การขาดแคลนที่ดินและโอกาสที่จำกัดในการเกษตร จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองเห็นความจำเป็นของการมีครอบครัวขนาดเล็กและจะต้องให้การศึกษาแก่บุตรให้มากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการจัดหาทรัพย์สินใหม่ให้แก่บุตร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชาย โพธิสิตา (Chai Podhisita, 1985) ที่พบว่า การให้การศึกษาเป็นกลยุทธ์สำคัญของผู้ปกครองที่จะหลีกเลี่ยงความกดดัน จากการมีที่ดินจำกัดเพื่อเตรียมบุตรให้พร้อมที่จะมีชีวิตที่เหมาะสม จอห์น โนเดล และมาลินี วงศ์สิทธิ์ (2532: 14, 19) กล่าวว่า เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมในที่ดินของคนอื่น สะท้อนถึงการไม่มีที่ดินทำกิน แสดงถึงความยากจน และเด็กที่พ่อแม่ทำงานเกษตรกรรมในที่ดินของคนอื่น จะมีสัดส่วนของการจบระดับมัธยมศึกษา น้อยกว่าเด็กที่พ่อแม่ทำงานเกษตรกรรมในที่ดินของตนเอง หรือของครอบครัว โดยที่ความต้องการของพ่อแม่เกี่ยวกับการศึกษาของบุตรจะต่ำสุดเมื่อเทียบกับครอบครัวที่มีที่ดินของตนเอง

จากหลักฐานการศึกษาเหล่านี้จึงคาดว่าขนาดพื้นที่ถือครองที่มีกรรมสิทธิ์น่าจะมีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุทางอ้อมต่อการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรของผู้ปกครอง โดยผ่านทางรายได้ ขนาดครอบครัว ความต้องการใช้แรงงานจากบุตร และเจตคติของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อ